

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος ΚΑ'.

Συνδρομή ετησία: 'Εν 'Ελλάδι φρ. 12, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20. — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 'Ιανουαρίου. ἑκάστ. ἔτους καὶ εἶναι ἑτησιαί. — Γραφεῖον Διευθ. 'Οδὸς Σταδίου 32.

15 Νοεμβρίου 1887

ΚΡΗΤΗ ΚΑΙ ΚΡΗΤΕΣ

[Συνέχεια· ἴδε προηγούμενον φύλλον].

Ε'.

Μετὰ ἐβδομαδιαίαν ἀπουσίαν ἐπανῆλθον διὰ θαλάσσης εἰς Χανία. Τὸ ἀνεμόβλητον Κρητικὸν πέλαγος ἦτο ἐξαιρέτως τρικυμιῶδες τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἀντὶ δὲ τοῦ κατὰ πλου ἡμῶν εἰς τὸν λιμένα τῶν Χανίων, ἡ κινδυνώδης εἴσοδος τοῦ ὁποῦ ἀποβαίνει κινδυνωδεστέρα ἐν ὥρᾳ τρικυμίας, ὁ πλοίαρχος ἔγνω νὰ προσορμισθῇ εἰς τὸν λιμένα τῆς Σούδας. Οὐχὶ εἰς τοὺς ναυτικούς μόνους, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς τέλειον χειρσάτους εἶναι γνωστὸν τὸ ὄνομα τῆς Σούδας, ἡ δὲ θεὰ αὐτῆς ἀποδεικνύει δικαίαν καὶ οὐδαμῶς ὑπερβολικὴν τὴν παγκόσμιον φήμην τοῦ ἀρίστου λιμένος τῆς Μεσογείου. Ἡ Σούδα ἀποτελεῖ τὴν εὐτυχίαν καὶ τὴν δυστυχίαν ἐνταυτῷ τῆς Κρήτης. Εἶναι πολύτιμον χάρισμα δοθὲν εἰς τὴν Κρήτην ὑπὸ τῆς φύσεως, ἀλλ' εἶναι καὶ μία τῶν αἰτιῶν τῶν παντοίων δυστυχιῶν τῆς νήσου, καὶ τῆς παρατεινομένης δουλείας τῆς. Λόγῳ ἐκτάσεως ἡ Σούδα εἶναι πέλαγος· λόγῳ ἀσφαλείας καὶ ἀγκυροβολίας μοναδική, λόγῳ προσφορότητος ἀπαράμιλλος, ὡς ἐμπορικὸς δὲ ἡ πολεμικὸς λιμὴν ἀνεκνήρυχθη καὶ εἶναι ἀπρόσβλητος καθ' ὁλοκληρίαν ἀπὸ τοὺς ἀνέμους, τὸ τηλεβόλον καὶ πᾶσαν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς ἐπιθεσιν ἀποβατικὴν. Τὸ στόμιον αὐτῆς ἀσφαλίζει μικρὸν νησίδιον ἐπιτηδεύτατον εἰς ἄμυναν καὶ προσβολὴν πολεμικήν, ἅμα δὲ καὶ πρὸς παρακώλυσιν τῶν κυμάτων τοῦ ἀναπεπταμένου πελάγους. Ἡ Σούδα δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀποτελουμένη ἐκ δύο κόλπων, τοῦ ἐξωτερικοῦ, ὅστις κοινωνεῖ ἀμέσως πρὸς τὸ πέλαγος, καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ ὅστις εἶναι ὁ λιμὴν, καὶ ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖται ἐκ δύο ἀντιθέτων προεξοχῶν, τῆς μίας ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Κυάμου, δεξιόθεν τῷ εἰσερχομένῳ παρὰ τὰς θέσεις ἔνθα ἦν ποτὲ ἡ ἀρχαία Μινώα, καὶ τῆς ἐτέρας ἐπὶ τῆς πρὸς ἀριστερὰν μεγάλης ξηρᾶς ἔνθα ἀραὶ περιεσώθησαν εἰσέτι τὰ εἰρεπια τῶν ἀρχαίων 'Απτέρων ἢ 'Απτέρας. Ἀληθὲς ἀλλ' ἀδι-ατάρακτος θαλασσοπλοῖα λογίζεται, διὰ τὸ μῆκος

αὐτῆς, ἡ πορεία τοῦ πλοίου ἅμα εἰσελθόντος εἰς εἰς τὸ στόμιον τοῦ λιμένος ἄχρι τοῦ ἐσωτάτου αὐτοῦ μυχοῦ. Αἰωνία γαλήνη κρατεῖ ἐντὸς τοῦ εὐρυτάτου καὶ ἀσφαλεστάτου κόλπου ὅστις καλεῖται «Λιμὴν τῆς Σούδας». Κατ' ἀντίθεσιν τῶν βορείων ἀκτῶν, αἵτινες εἶναι ξηραὶ καὶ βραχῶδεις, αἱ μεσημβριναὶ καλλύνονται ὑπὸ ἐλαιῶνων, κήπων, δένδρων, καὶ χωρίων, εἰς τε τὸ πεδῖον καὶ κατὰ μῆκος τῶν προπόδων τοῦ ὄρους τῆς Μαλάξας ἐκτεινομένων. Ἐν Σούδᾳ ὑπάρχει ἀτελὲς τουρκικὸς ναύσταθμος, ναυλοχείρ δὲ καὶ πολεμικὸν Ὀθωμανικὸν πλοῖον, καθόσον ἡ Κρήτη, καὶ ἡ Σούδα ἰδιαίτερος, εἶναι ἡ ἑδρα τοῦ κατὰ τὴν Μεσόγειον Ὀθωμανοῦ ναυάρχου. Ἀμαξιτὴ ὁδός, ἡμισεῖς ὥρας μήκους, συνάπτει τὴν Σούδαν πρὸς τὴν πόλιν τῶν Χανίων. Ἡ ὁδὸς διατηρεῖται εἰς καλὴν σχετικῶς κατὰστασιν, καὶ εἶναι τερπνοτάτη, ἅτε δὴ διχάζουσα ποῦ μὲν ἐλαιῶνας, ποῦ χλοάζοντας ἀγρούς, καὶ ποῦ διερχομένη παρὰ τὰς θύρας ὠραίων κήπων καὶ εὐαρέστων ἀγροικιῶν.

Ὡς ἀρχαίαν φίλην, καὶ τοι νεώτατος τὴν γνωριμίαν, προσεφώνησα, ἅμα ἐπανελθὼν, τὴν ἡμερον Χαλέπαν. Ἀνέφελος ἐξετείνετο ὑπερθεὶς ὁ θόλος τοῦ οὐρανοῦ, καὶ οἱ σιγήσαντες ἀνεμοὶ εἶχον ἀποδώσει τὴν γαλήνην εἰς τὴν συνταραχθεῖσαν θάλασσαν. Διπλὴ κυανὴ ἔκτασις, ἡ οὐράνιος καὶ θλασσία, ἀπείρως ἐξετυλίσσοντο πρὸ ἑμοῦ. Εἰς τὸν κόλπον τῶν Χανίων χαλαρῶς κολπούμενα, ἐπεφαίνοντο τὰ λευκὰ ἱστία πλοίων μικρῶν προσπαθούτων νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸν λιμένα. Αἱ ξηραὶ διεγράφοντο ἐπιχαρίτως, καὶ ἡ ἀναμέσον τοῦ πόντου τολμηρὰ προέλασις των ἀπετέλει δεξιόθεν μὲν τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Κυάμου ὑπερχιλίους πόδας αἰρόμενον κατὰ τὴν ἄκραν ὑπερθεὶς τῆς θαλάσσης, ἀριστερόθεν δὲ τὸ Δικτύνναιον διακοσίους καὶ χιλίους πόδας ὑψηλόν, καὶ ἀπὸ τῆς ἄκρας τοῦ ὁποῦ κατεκρημνίσθη εἰς τὴν θάλασσαν ἡ ὠραία Κρήσσα νύμφη Βριτόμαρτις φεύγουσα τὸν διωγμὸν θεοῦ τινος ἢ θνητοῦ. Τὸ ἄλμα τῆς παρθένου δὲν ὑπῆρξε θανατηφόρον ὅπως τὸ ἄλμα τῆς Σαπφούς. Περιπλακείσα εἰς τὰ δίκτυα τῶν ἐκεῖ που ἀλιευόντων ἀλιέων ἀνεσώθη ζῶσα ἡ κόρη. Ἐκείθεν τοῦ Δικτυνναίου ἀκρωτηρίου, ἀθέατος ἀπὸ τῆς Χαλέπας, ἐκτείνεται ὁ κόλπος τῆς Κισιά-

μου, ἔκ τοῦ Δικτυνναίου ἀκρωτηρίου πρὸς ἀνατολάς, καὶ τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ Κωρύκου πρὸς δυσμὰς ἀποτελούμενος. Εἰς τὴν ἄκραν τοῦ τελευταίου τούτου φαίνονται νησίδια ὧν ἐν εἶναι ἡ Γραμβούσα, ἥτις ἐπὶ πολὺν χρόνον ὑπῆρξε τὸ ὀρμητήριον τολμηροτάτων καταδρομέων. Τὸ ὄνομα τῆς Γραμβούσης ἀνακαλεῖ εἰς τὴν μνήμην ἐν τῶν καλῶν πολεμικῶν γεγονότων τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 21, ὅτε τὸ ἐρυμνὸν φρούριον ἡλώθη ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κρητικοῦ στρατοῦ, εἰς τὴν ἐξουσίαν δὲ τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως περιῆλθε τότε ὁ λιμὴν καὶ τὸ φρούριον τῆς Γραμβούσης. Αἱ προεκτάσεις τοῦ Δικτυνναίου καὶ τοῦ Κυάμου ἀκρωτηρίου ἀποτελοῦσι τὸν κόλπον τῶν Χανίων, κατὰ τὸ μέσον τοῦ ὁποίου, μικρὸν ἀφιστάμεναι ἀπὸ τῆς ξηρᾶς φαίνονται αἱ βραχύδεις Βουδρόαι νῆσοι, ἡ μεγαλειτέρα τῶν ὁποίων καλεῖται σήμερον «Θοδωροῦ». Εἰς τὸν μυχὸν ἀνοίγεται ὁ μικρὸς λιμὴν τῶν Χανίων, ἀπρόσφορος εἰς ἀγκυροβολίαν, καὶ διὰ κτιστοῦ ἀσθενοῦς τείχους προστατευόμενος πρὸς βορρᾶν ἀπὸ τὴν μανίαν τῶν κυμάτων, ἅτινα βιαίως, καὶ ὡς λόφοι κινούμενοι, ἐπιφέρονται ὅταν ἰσχυρῶς πνέῃ ἄνεμος ἀπαρκτίας.

Οἱ τοπογραφικοὶ προσδιορισμοὶ τῶν γεωγράφων καὶ συγγραφέων συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τῆς βεβαιώσεως, ὅτι τὰ Χανία κεῖνται παρὰ τὰς θέσεις ὅπου ἦν ἄλλοτε ἡ Κυδωνία, ἀλλὰ τῆς ἀρχαίας πόλεως ἐρείπια ἢ ἵχνη δὲν ἀνεύρισκε τις, ὥς μ' ἐβεβαίωσαν, εἰς τὰς πέριξ ἐκτάσεις. Ἡ Κυδωνία, κτίσμα τοῦ Μίνως κατὰ τὸν Διόδωρον, κατὰ τὸν Πausανίαν ὅμως τῶν Ἀρχαίων, καὶ κατὰ τὸν Ἡρόδοτον τῶν Σαμίων, εἶχε κληθῇ ἡ μήτηρ τῶν Κρητικῶν πόλεων, καὶ κατωκεῖτο ἀπὸ τοὺς Κυδωνας, οἵτινες μόνοι μετὰ τῶν Ἑτεοκρήτων ἐκ πάντων τῶν λαῶν τῆς Κρήτης ἡμφισβήτησαν τὴν τιμὴν τῆς Κρητικῆς αὐτοχθονίας. Περὶ τὸ δεύτερον ἡμισυ τῆς ἐσχάτης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος ἡ Κυδωνία, μετὰ τὴν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους αὐτῆς νίκην τοῦ Μετέλλου, κατέστη ἡ πρώτη Ρωμαϊκὴ ἐπαρχία τῆς Κρήτης παραδοθεῖσα εἰς τὸν Ὑπατον ὑπὸ τοῦ Κρητὸς στρατηγοῦ Πανάρη μετὰ τὴν ἥτταν καὶ τὴν φυγὴν τοῦ Λασθένου. Ἐπέρχεται ἡ Ἑνετοκρατία, περὶ τὸν ΙΓ' αἰῶνα (1204). Ἑνετικαὶ ἀποικίαι ἐκπέμπονται ὑπὸ τῆς Μητροπόλεως εἰς τὴν νῆσον λόγῳ τῶν ἀμέσων ἐπαναστάσεων τῶν Κρητῶν, νέαι δὲ ἀποικίαι ἐπακολουθοῦσι βραδύτερον. Μία τούτων ἐγκατασταθεῖσα εἰς Χανία περιτειχίζει καὶ οἰονεὶ ἀνοικοδομεῖ τὴν πόλιν, καὶ τὸ περιαδόμενον ἔτι ἐνδοξὸν ὄνομα τῆς Κυδωνίας ὑπενδίδει ἤδη πρὸ τοῦ νέου ὀνόματος Χανία (Canea.) Ἡ Ἑνετικὴ δημοκρατία ὑπέλαβεν, ὅτι ἐκπέμπουσα ἀποίκους εἰς τὴν νῆσον, θὰ ἡδύνατο καὶ τὸν

πληθυσμὸν νὰ ἀλλοιωσῇ, καὶ τὰ αἰσθημάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ τῆς Κρήτης, ἐκ τῆς ἐπιμιξίας ταύτης, νὰ καταστήσῃ μᾶλλον φιλοβενετικά, καὶ τὸν ζυγὸν αὐτῆς βαρύτερον νὰ ἐκτείνῃ ἐπὶ τῆς νήσου, βοηθουμένη πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῶν ἀποίκων πολιτῶν τῆς. Γνωστὸν εἶναι, ὅτι αἱ τοιαῦται τῆς Ἑνετίας προσδοκίαι διεψεύσθησαν, καὶ ὅτι ἀρχομένου τοῦ 1363 Ἑλληνες Κρήτες καὶ οἱ ἀπόγονοι τῶν Ἑνετῶν ἀποίκων, ἀποκηρύξαντες τὴν μητρόπολιν, ἐπανεστάτησαν ὁμοῦ κατὰ τῆς Ἑνετίας, ὑψώσαντες ἀντὶ τῆς σημαίας τοῦ Ἁγίου Μάρκου τὴν σημαίαν τοῦ Ἀγ. Τίτου προστάτου τῆς νήσου Κρήτης, καὶ ἀφοῦ πρότερον οἱ Λατῖνοι Ἑνετοὶ προσῆλθον δημοσίᾳ καὶ πανηγυρικῶς εἰς τὸν κόλπον τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Τὸ 1645 ἡ πόλις τῶν Χανίων παρεδόθη εἰς τοὺς Τούρκους. Τὸ 1669, διὰ τῆς πτώσεως καὶ τῆς συνθήκης τοῦ Χάνδακος, παρεδόθη πᾶσα ἡ νῆσος τοῖς Ὀθωμανοῖς ἐπελθούσης ἀπλῶς ἐν τῇ δεσποτείᾳ ὑποκαταστάσεως, οὐδεμίαν ἐπενεγκούσης ἐπὶ τὸ βέλτιον τροπὴν ἐπὶ τῆς τύχης τῶν Χριστιανῶν. Τῶν Ἑνετῶν οἱ κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθοκείας καὶ τῶν Ἑλλήνων προπηλακισμοί, ἡ βαρεῖα δουλεία, αἱ εἰς τὴν παραμικροτέραν ἐνδείξιν τῆς δυσαρεσκείας τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ ἐνσκηπτουσαι αὐστηρότητες, ὁ βραδὺς διὰ τῶν βασιανιστηρίων θάνατος, εἰς ὃν ὑπέβαλλον πᾶσαν φιλελεύθερον καρδίαν, ἡ ἐπὶ δεκαετηρίδας ὅλας ἀπαγόρευσις τῆς καλλιέργειας καὶ τῆς σποράς ἀγρῶν ἀνηκόντων εἰς διαμερίσματα δράξαντα τὰ ὅπλα κατὰ τῆς Ἑνετίας, ποικίλαι ἄλλαι ἡθικαὶ καὶ ὕλικαὶ ἐκδιόσεις καὶ ὕβρεις, ἐπὶ πᾶσι δὲ τὸ μῖσος ὅπερ ἐφλεγε κατὰ τῶν δεσποτῶν τὰς ψυχὰς τῶν δουλευόντων, εἶχον συντελέσει εἰς τὴν βλάβησιν αἰσθημάτων τινος ἀποκρυσταλλωθέντος ἂν οὐχὶ εἰς σύμπραξιν τινὰ Ἑλλήνων καὶ Ὀθωμανῶν κατὰ τῶν Ἑνετῶν, καὶ τῆς καταλύσεως τῆς δεσποτείας τῶν, εἰς εἶδος τι ἀπαθείας ὅμως μεθ' ἧς ἐθεώρησαν οἱ Ἑλληνες Κρήτες τὴν ἀλλαγὴν τοῦ καθεστώτος ἐν τῇ πατρίδι τῶν. Διατί νὰ ἀμυνθῶσιν ὑπὲρ τῶν Ἑνετῶν; Διατί νὰ προμαχήσωσιν ὑπὲρ τῶν Τούρκων; Ἐὰν ὑπῆρχεν Ἑλλὰς συνεστηκυῖα εἰς ἔθνος ἐλεύθερον, ἐγνώριζον οἱ Κρήτες ὑπὲρ τίνος νὰ χύσωσι τὸ αἷμα τῶν Ἑνετοκρατουμένη ὅμως ἢ Τουρκοκρατουμένη ἐστέναζε τότε ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ, καὶ ὁ ζυγὸς τῆς Ἑνετίας μετὰ τῆς στρεβλώσεως, ἡ ὁ ζυγὸς τῶν Τούρκων μετὰ τοῦ ἀνασκολοπισμοῦ ὑπεφαίνοντο εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ὁρίζοντα ὡς συνέπεια, διὰ τὸν ὀρθόδοξον Ἑλληνα, τῆς ἐπικρατήσεως ἐν τῇ διεξαγομένη πάλῃ τοῦ λατινισμοῦ κατὰ τοῦ μωαμεθανισμοῦ καὶ τἀνάπαλιν. Ἐὰν μετ' αἰσθηματος ἐνδομύχου εὐαρεσκείας εἶδον οἱ Κρήτες ταπεινουμένην τὴν ἀγέρωχον ὄφρυν τῶν Ἑνετῶν

δεσποτῶν των, καὶ τὴν ὑπερῆφάνειαν τῶν Λατίνων συντριβομένην ὑπὸ τὰ λακτίσματα τῶν νικητῶν των Ὁθωμανῶν, τοῦτο, ψυχολογικῶς καὶ ἀνθρωπίνως ἐρευνώμενον, ἢ οὐδαμῶς ἢ ὡς ἀμβλύ κεφάλαιον κατηγορίας διὰ τοὺς Κρητάς δύναται νὰ θεωρηθῇ. Ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας εἶχον ἐξευτελισθῇ καὶ βασανισθῇ ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν· ἐὰν δὲ τὸ τοσάκις εἰς ἀτυχεῖς ἐπαναστάσεις δαπανηθὲν μένος τῆς ψυχῆς αὐτῶν ἐτύγχανε τὴν στιγμὴν ἐκείνην δυστυχοῦς καὶ μεγάλης ἱκανοποιήσεως, ἔστω καὶ μὴ ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῶν προερχομένης ἀμέσως, τὴν ἐκ τῆς ἱκανοποιήσεως ταύτης εὐχαρίστησιν οὐδεὶς, τὸν ἐσωτερικὸν ἀνθρωπον ἀναλύων, ἡδύνατο δριμύτως νὰ ψεῖξη, οὐδὲ νὰ διασύρῃ ἀπολύτως τὸ αὐτόματον αἰσθημα τῆς ἐκδικήσεως, τὸ κατακλύσαν τὰς καρδίας τῶν Κρητῶν ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ Μοροζίνου καταλείποντος ἀδόξως τὰς Κρητικὰς ἀκτὰς. Τῶν προσκαίρων τούτων αἰσθημάτων τὴν ἀνάβρασιν ἐξήτμισεν ἡ εὐθὺς ἀμέσως ἀναστηλωθεῖσα ἐν Κρήτῃ Ὁθωμανικὴ δεσποτεία. Οὐδὲ μιᾶς κἂν ἡμέρας ἀναψυχὴν ἐπέτυχον οἱ Κρητές. Τοὺς Ὁρθοδοξομάχους Λατίνους εἶχον διαδεχθῇ οἱ Χριστιανομάχοι Ὁθωμανοί, καὶ τοὺς περικόμψους πατρικίους τῆς Ἑνετίας οἱ Τοῦρκοι. Ἀπὸ πάντων τῶν σημείων τῆς Ὁθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας συνέρρευσαν εἰς τὴν Κρήτην πληθυσμοὶ ἡκιστα ἀγροτικοί, νομαδικὸν καὶ πολεμικὸν μᾶλλον διανύσαντες βίον, τῶν δὲ γαιῶν ἡ διανομὴ ἐγένετο κατὰ τὴν νομολογίαν τοῦ Αἰσωπίου μύθου τοῦ λέοντος. Οἱ πολιορκηταὶ τοῦ Χάνδακος, πάντα χαλινὸν ἀποπτύσαντες, καὶ οἱ ἄλλοι Ὁθωμανοὶ ἔποικοι, οἱ πανταχόθεν εἰσερεύσαντες εἰς τὴν νῆσον ἔκρινον πρακτικώτερον οὐ μόνον νὰ ἰδιοποιηθῶσι τὰς παραγωγικώτερας τῆς νήσου γαίας, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐξαναγκάζωσιν εἰς τὴν δωρεάν καλλιέργειαν τοὺς Χριστιανούς, οὐδὲν εἰσφέροντες αὐτοί, τὰ πάντα ὅμως καρπούμενοι. Τῶν Κρητῶν ἡ μοῖρα ἦτο ἀμέτρως ἀξιοθρήνητος. Ἐν τῇ πατρίᾳ θρησκείᾳ ἀνεξήτησαν καὶ ἀνεῦρον οἱ Χριστιανοὶ τῆς ἀλγούσης ψυχῆς παραμυθίαν, ὁσάκις δὲ τῆς πίστεως τὸ αἶσθημα, ἀλλοιοῦμενον ἢ ἀμβλυνόμενον ἐκ τῶν δεινοπαθημάτων, ἐξέτρεπεν αὐτοὺς εἰς παραλογισμοὺς ἐπῆρχετο ἔγκαιρος πνευματικὴ ἐπικουρία τοῦ Ὁρθοδόξου κλήρου κρατύνουσα τὸν λαὸν εἰς τὴν πίστιν τῶν πατέρων, καὶ γλυκαίνουσα τῆς δουλείας τὴν ἀφόρητον πικρίαν. Ἀνοικτίρμονες ὅλως ἐπεδείχθησαν οἱ Τοῦρκοι ἐν τῇ διοικήσει, καὶ ταῖς ἄλλαις πρὸς τοὺς Χριστιανούς σχέσεσι. Ἐν θλίψεσι διέρρεον οἱ χρόνοι τῆς δουλείας. Τῶν ἐνιαυτῶν ἡ πάροδος ἀντὶ νὰ πρᾶνῃ τὴν σκληρότητα τῶν κατακτητῶν, ἐπηύξανε τὸναντίον αὐτήν, καὶ παρὰ τὴν τυραννίαν τῆς καθεστηκυίας ἀρχῆς νέαι τυραννίαι παραφυάδες ἐβλάστανον, ὑπὸ Γε-

νιτάρων, καὶ ἄλλων βέηδων ἰσχυρῶν ἐκπροσωπούμεναι.

Τὰ θλιβερά τῶν χρόνων ἐκείνων χρονικὰ περιέσωσαν ἀπειρίαν δυστυχῶν καὶ τρομερῶν διὰ τοὺς χριστιανούς ἐπεισοδίων. Αὐτὴ ἡ ἀνεπίδεικτος ἐκκλησιαστικὴ λειτουργία, ἡ ἄνευ κωδῶνων, ἄνευ θορύβου, πενήμιως, ἐντρόπως, σιωπηλῶς, ἐν τελείᾳ προγραφῇ τελουμένη εἰς τὰ βάθη ἀποκέντρο συνοικίας, ἀδύνατον ἦτο νὰ ψαλῇ χωρὶς ὁ Γενίτσαρος νὰ εἰσπληθῇ ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, καὶ νὰ συνάξῃ φιλοδώρημά τι οἰονδήποτε παρὰ τῶν προσερχομένων νὰ ἐκκλησιασθῶσι Χριστιανῶν. Δουλεύοντες εἰς τὴν κεντρικὴν κυβέρνησιν οἱ Χριστιανοὶ ἐδούλευον καὶ εἰς τοὺς κατὰ τόπους δεσποτίσκους. Ἐντείνοντες οἱ τυραννίσκοι ἐκεῖνοι τὰς αὐθαιρέσιαις αὐτῶν καθίστων οὐ μόνον ἀβίωτον τὸν βίον Χριστιανῶν, ἀλλὰ καὶ ἀληθὲς σωματικὸν βασανιστήριον.

Δύο γεγονότα ἀντιθέτου φύσεως, εὐγενὲς τὸ ἐν, δυστυχὲς τὸ ἕτερον, ἐσημειώθησαν τότε ἐν Κρήτῃ. Τῆς ἀνάγκης ὑπῆρξαν ἀμφοτέρα προΐοντα, ἐὰν ὅμως καὶ ἡ μᾶλλον ἀδυσώπητος τῶν ἀναγκῶν ἡδύνατο νὰ δικαιολογήσῃ πάντοτε τὰς ἀνθρωπίνους ἀποφάσεις, θὰ ἡδύνατο ἴσως τότε νὰ δικαιολογηθῇ ἁσθενῶς τὸ ἕτερον δυστυχέστατον φαινόμενον. Τὸ πρῶτον τῶν γεγονότων εἶναι ἡ μόρφωσις μικρῶν ἐνόπλων ὁμάδων ἐκ Χριστιανῶν Κρητῶν ἀποτελουμένων, αἵτινες, πλανώμεναι εἰς τὰ ὄρη τῆς Κρήτης, συνετήρουν τὴν ἐνοπλον κατὰ τῆς τυραννίας διαμαρτύρησιν, ἐνέπνεον θάρρος καὶ καρτερίαν εἰς τοὺς χριστιανούς, καὶ ἐπῆρχοντο τιμωροὶ κατὰ τῶν Τοῦρκων οὓς καὶ προσέβαλον περιοδικῶς. Ἦτο ὑποτύπωσις καὶ συνέχειά τις, ἐν μικρογραφίᾳ, τῆς διαμαρτυρήσεως τοῦ Κατσαντώνη, τοῦ Βλαχάδα καὶ τῶν λοιπῶν ἀρματωλῶν τῆς Στερεᾶς, ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας τελουμένη, ἀλλ' οὐχὶ ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔκτασιν καὶ τὰ αὐτὰ αἵματηρὰ ἐπαισόδια καὶ ἐξαγόμενα. Οὐχὶ ἀπαξ τὰ ἐνοπλά ταῦτα σώματα, ἐγκαίρως εἰδοποιηθέντα ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν των Χριστιανῶν, κατῆλθον ἐκ τῶν ὀρέων καὶ ἀνέκοψαν τὰς ἐτοιμους κατὰ τῶν Χριστιανικῶν χωρίων ἐφόδους τῶν Γενιτάρων, καὶ τῶν ἄλλων μωαμεθανῶν ἀρχοντίσκων. Ὅσάκις δεινὴ ὕβρις, ὑπὸ ἰδιαίτερας περιστάσεις ἐπιτελεσθεῖσα, συνετάρασεν ἰσχυρότερον τὴν οὐδέποτε ἐθισθεῖσαν εἰς τὸ ὄνειδος Ἑλληνικὴν καρδίαν ὁ μεμονωμένως πλανώμενος ἀδούλωτος ἀρματωλός, ἢ οἱ κλέφται τῶν Κρητικῶν ὀρέων ἀνελάμβανον νὰ ἐκδικήσωσι τὸ θῦμα, καὶ διὰ πράξεων φονικῶν ἐλάμβανον ἐμπρέποντα ἀντίποινα τοῦ ἡθικοῦ ἢ σωματικοῦ θανάτου, ὃν ἡ ἀκολασία τῶν Τοῦρκων εἶχεν ἐξακοντίσῃ κατὰ τῶν ἀπροστατεῦτων Χριστιανῶν.

Τὸ δεύτερον τῶν φαινομένων εἶναι αἱ ἐξομοσίαι τῶν Χριστιανῶν. Τὸ ἀξιοδάκρυτον γεγονός

αίτιαν εἶχε τὴν ἐκ τῶν διωγμῶν πλήρη ἀποκαρτέρησιν. Δὲν ἦτο καταδιώξις ἀπλὴ ἢ κατὰ τῶν Χριστιανῶν τελουμένη ὑπὸ τῶν Τούρκων· ἦτο συστηματοποιημένος σὺντονος καὶ ἐπίμονος διωγμός, σκοπῶν τὸν πλήρη τῶν Χριστιανῶν σωματικὸν καὶ ὕλικόν ὄλεθρον. Ἐπὶ τῇ ἀπλουστερά προφάσει οἱ Γενίτσαροι ἀνέσπων τὰς μαχαίρας, καὶ εἰ μὲν ἔσῳζε διὰ ταχείας φυγῆς τὴν ζωὴν ὁ Χριστιανός, ἔβλεπεν ὁμως φθειρομένην τὴν ἰδίαν περιουσίαν, αὐτὸς δὲ προσωπικῶς κηρυσσόμενος ἐχθρὸς τοῦ καθεστῶτος δὲν ἐτόλμα νὰ ἐμφανισθῇ πλέον ἐντὸς τῆς κοινωρίας. Ἀντιθέτως ἐχώρουν τὰ πράγματα ὡς πρὸς τοὺς στέργοντας ἢ τοὺς καταναγκαζομένους νὰ ἀπομόσωσι. Οἱ τοιοῦτοι ἐθεωροῦντο ἐκλεκτοὶ ἐν τοῖς ἐκλεκτοῖς· περιεβάλλοντο δι' ἐξαιρετικῶν προνομίων, ἔβλεπο ἀκόπως αὐξάνουσιν τὴν περιουσίαν των, παρὰ πᾶσαν δὲ τὴν ἔμφυτον ἀπέχθειαν ἦν, ὡς πρόφην Χριστιανοί, ἐνέπνεον εἰς τοὺς γνησίους μουσουλμάνους, ἀνεκηρύσσοντο οὐχ ἥττον ἴσοι πρὸς αὐτοὺς καὶ ὡς τοιοῦτοι ἐλογίζοντο ἐν τῇ διεξαγωγῇ τῶν ἀστικῶν καὶ τῶν ἄλλων σχέσεων. Εἰς τὴν ἀψευδῇ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν παραδόσιν ὀφείλομεν εἰδῆσαι τινὰς τῶν ἐξωμοσιῶν, τῶν ἐγκαίρως ἀνασταλειςῶν εὐτυχῶς. Φρίσσει ὁ ἀκρατὴς εἰς τὴν ἀφήγησιν τῶν σκηνῶν ἐκείνων, ὅτε τὸ ἔμφυτον τῆς αὐτοσυντηρήσεως ἐπάλαιε κατὰ τῶν προσφιλεστάτων καὶ ἱερωτάτων αἰσθημάτων τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τῶν ἁγίων ὑποθηκῶν τοῦ Χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Πάσχει ὀδυνηρῶς εἰς τὴν ἀνάμνησιν, ὅτι ἀδυνατοῦντα νὰ ὑπομείνῃ τὸν ἀδυσώπητον τῶν Τούρκων διωγμὸν ἄτομα τινὰ ἀπεφάσισαν νὰ ἐξομόσωσιν, ἐπὶ τῇ ὑστεροβουλίᾳ νὰ τηρήσωσιν ἐν τῷ κρυπτῷ τὸ πάτριον δόγμα. Τραγικὴ ἦτο τῆς ἐξωμοσίας ἡ στιγμή. Καταβεβλημένοι ἐκ τῶν καταδιώξεων καὶ ἐκ τῶν ἐλέγχων, σπαρασσόντων προκαταβολικῶς τοὺς ἀρνησιθρήσκους, εἰσώρων εἰς τὰς ἐκκλησίας οἱ μέλλοντες νὰ ἀπομώσωσι, καὶ πρηνεῖς πρὸ τῶν ἁγίων εἰκόνων ἐζήτουν, ὀδυρώμενοι, συγγνώμην, καὶ ὑπέσχοντο σιωπηλῶς νὰ λατρεύωσιν εἰς τὸ ἄδυτον τοῦ οἴκου τὸν θεὸν τῶν πατέρων των. Βεβαίως οὐδεὶς ἀμνηστεύει τὸν ἀρνησιθρήσκον. Ἀφοῦ ὁμως δὲν ἠδύνατο νὰ καταστῇ ἀρματωλός, δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ αὐτοχειριασθῇ, οὔτε τὴν καρτερίαν νὰ ὑπομείνῃ γενναιοψύχως τοῦ Τούρκου τὸν διωγμὸν, ὁ Χριστιανὸς ἐκεῖνος ἐνόμιζεν ἴσως ὅτι ἀμβλύνει τὸ ὄνειδος καὶ τὴν ἐνοχλήν, ἐὰν ἐδέχεται κατ' ἐπίφασιν τὸ δόγμα τοῦ ἰσλαμισμού, ὅπως σωθῇ σωματικῶς, διέμενεν ὁμως χριστιανὸς κατὰ βάθος, εἰς τὸν ἀπώτατον μυχὸν τῆς οἰκίας τηρῶν τῆς Παναγίας εἰκονισμάτιον, καὶ πρὸ τῆς εἰκόνος τοῦ Ἰησοῦ ἀνάπτων εὐλαβῶς ἐκάστην νύκτα τῆς παρκαλήσεως καὶ τῆς ἐπικαλουμένης συγγνώμης τὴν κανδήλαν. Δὲν ἦτο

βεβαίως συγγνωστός ὁ ἀρνησιθρήσκος, ἀλλ' ἦτο ἐξίσου δυστυχὴς ὅσον καὶ ἐνοχος. Ἐὰν ἡ καρδιά ἀπομύνει, ἐὰν αὐτὴ ἀποβαίνει ἀρνησιθρήσκος, ὁ χριστιανὸς ἐκεῖνος, ὁ ἀπαρνούμενος δημοσίᾳ τὸν Χριστὸν ἐνόμιζεν ὅτι δὲν ἦτο καὶ τοῦ Χριστοῦ ἀρνητὴς, καθόσον, ἐὰν τὸ στόμα τοῦ ἐφέλλιζεν ἄρνησιν τοπικὴν, ἡ καρδιά τοῦ ὁμως ἐνέμενε πιστῇ, καὶ ἀλγοῦσα ἐθρῆνει ἐν τῇ σιωπῇ τῆς νυκτός, καὶ ἐλάτρευε τὴν Τριάδα. Ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον ὑπῆρξαν ἐν Κρήτῃ οἰκογένειαι ὀθωμανικαὶ δημοσίᾳ ἀλλὰ Χριστιανικαὶ ἐν τῷ κρυπτῷ.

Ἀπὸ τὸ τηρούμενον Χριστιανικὸν ἐπίθετον, πλείοτερον ὁμως ἀπὸ τὸν τύπον καὶ ἀπὸ τὴν ἔκφρασιν τῆς φυλῆς κατανοεῖ τις σήμερον καὶ βλέπει Τούρκους κατ' εὐθείαν γραμμὴν καταγομένους ἐξ Ἑλλήνων Χριστιανῶν, ἐκδισσθέντων νὰ ἀπομόσωσι. Ὁ χρόνος δὲν ἡλλόωσε τὸ Ἑλληνικὸν αἷμα τῶν φλεβῶν των. Ἐπὶ τοῦ βλέμματος τοῦ ἀπογόνου τοῦ ἀρνησιθρήσκου Χριστιανοῦ διακρίνει τις ἔτι τὴν Ἑλληνικὴν ὀξύτητα, καὶ εἰς τὸ ἀνῆσυχον τοῦ ὀφθαλμοῦ, εἰς τὸ γοργὸν τῶν κινήσεων, εἰς τοῦ μετώπου τὴν ἔκφρασιν, εἰς τοῦ χείλους τὴν διαστολήν, εἰς τὸ ὅλον τοῦ παραστήματος ἀναγνωρίζει τὸν Ἑλληνα, ὃν βεβαίως δὲν μετέβαλεν ἡ διατύπωσις τοῦ νέου θρησκευματος, καὶ ἡ εὐχή τοῦ Ἰμαμή. Μικρὸν μετὰ τὰ κρούσματα ἐκεῖνα τῆς ἐξωμοσίας τῶν Χριστιανῶν, ἐλάλησεν ἡ μετάνοια, καὶ ἀδούλωτον ἐξύπνησεν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἐξωμότου τῆς Θρησκείας καὶ τῆς Πατρίδος τὸ σεμνότατον καὶ ἅγιον φίλτρον. Εἴτε ἐντελῶς ἐξἰσλαμισθέντες, εἴτε χριστιανοὶ ἐν τῷ κρυπτῷ, ἔπασχον οὐχ ἥττον εἰς τῶν τέως ὁμοδόξων τὴν περιφρόνησιν, καὶ πλείοτερον τῆς ὀργῆς τῶν Τούρκων ἐφοβήθησαν τὴν ἀράν τῶν Χριστιανῶν. Κρούσματα ἐξωμοσίας, ἢ μᾶλλον ἐπανόδου εἰς τὸ πάτριον θρησκεῖμα, παρετηρήθησαν τότε εἰς τὰς ἀραισιτάτας τάξεις τῶν ἀποδεχθέντων τὸ Ἰσλὰμ Χριστιανῶν. Ἡ πρὸς τὴν ἐπάνοδον εἰς τὸ χριστιανικὸν θρησκεῖμα ὁρμὴ δὲν διέλαθε τοὺς Τούρκους, ὅπως προληφθῇ δὲ ἡ ἐπιστροφή εἰς τὴν Χριστιανικὴν ποίμνην τῶν ἀποπλανηθέντων προβάτων ἡ Ὀθωμανικὴ κυβέρνησις προῆλθεν εἰς δρακόντεια μέτρα, τὸ ἐπιεικέστερον τῶν ὁποίων ἦν ἡ διαρκὴς ὑπερορία καταγιγνωσκομένη κατὰ τοῦ ἐπανελθόντος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν χριστιανοῦ. Ἦδη δὲν ὑπάρχουσιν ἐν Κρήτῃ Ὀθωμανοὶ ἐν τῷ φανερῷ, Χριστιανοὶ ὁμως ἐν τῷ κρυπτῷ. Ὑπάρχουσιν οἱ πρεσβεύοντες τὸ Ὀθωμανικὸν θρησκεῖμα, ἀλλ' Ἑλληνες τὸ γένος, καὶ οἱ πρόπαπποι τῶν ὁποίων ἦσαν Χριστιανοὶ Ἑλληνες, ἐξομῶσαντες ὅπως βιώσωσιν ἀνετώτερον σωζόμενοι ἀπὸ τὰς ἐνεκα τοῦ θρησκευματός των καταδιώξεις τῶν Τούρκων. Ἡ τήρησις τῆς διττῆς λατρείας, μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν ἰδίως τοῦ ἐπινόηματος, τὴν μείζονα τῶν Τούρκων ὀργήν,

καὶ τὴν ἀσκουμένην ἄγρυπνον ἀστυνομίαν δὲν ἦτο ἐφεξῆς εὐχερὲς καὶ ἀκίνδυνος. Ἐκ τῶν οἰκογενειῶν τῶν λατρευουσῶν ἐν παραβύσῳ τὸν Χριστὸν τινὲς μὲν ἐξέλιπον ὀλοτελῶς, ἄλλαι δὲ ἔλαβον κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 τὰ ὅπλα μετὰ τῶν Χριστιανῶν ἀδελφῶν των, καὶ ἐπολέμησαν κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ τότε ἐβλεπέ τις τὸν Χουσεῖν ἢ τὸν Μεχμέτ ἀναλαμβάνοντα τὸ μυστικὸν αὐτοῦ ὄνομα καὶ ἀποκαλούμενον Χρῆστον ἢ Δημήτριον, καὶ πολεμοῦντα μετὰ τῶν Χριστιανῶν κατὰ τῶν Ὁθωμανῶν. Ὀλίγοι τινὲς ἐναπομείναντες ἐξέπνευσαν ὑπὸ τὴν σπάθην ἢ ἐπὶ τῆς ἀγχόνης. Δὲν εἶναι ἀπίθανον εἰς εὐτυχεστέρας ἡμέρας νὰ παρακολουθήσῃ καὶ ἡ ἐπάνοδος εἰς τὴν ὀρθόδοξον Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν τῶν υἱῶν τῆς τούτων, οἵτινες, καίτοι φανατικώτατοι μωαμεθανοὶ, καίτοι ἐχθίστως πρὸς τοὺς συμπολίτας των χριστιανούς διακείμενοι, δὲν ἀγνοοῦσιν ὅμως ὅτι κατὰγονται ἐξ Ἑλλήνων Χριστιανῶν, καὶ ὅτι οἱ πάπποι αὐτῶν ἐλάτρευσαν τὸν αὐτὸν μετὰ τῶν Ἑλλήνων θεόν, αὐτοὶ δὲ εἰσέτι, καὶ παρὰ πάσας τὰς ἀπολούσεις τοῦ νέου θρησκευματός των φέρουσι τὸ μῦρον τοῦ Χριστιανικοῦ τῆς οἰκογενείας των χρίσματος.

(Ἔπεται συνέχεια).

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΠΑΓΑΝΕΛΗΣ

Ο ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΤΖΙΛΦΙΛ

Διήγημα Γεωργίας Ἑλλιοτ.

Μετάφρασις Ἀριστοτέλους Π. Κουρτίδου.

(Συνέχεια· ἴδε προηγούμενον φύλλον)

Ὅτε αἱ κυρίαί μετέβησαν εἰς τὴν αἴθουσαν, ἡ λαίδη Ἔσχερ ἤρξατο ἀναπτύσσουσα εἰς τὴν λαίδην Σέβερελ τὰς σκέψεις αὐτῆς περὶ τῆς συνηθείας τοῦ ἐνταφιάζειν τοὺς ἀνθρώπους ἐν ἐρεῷ περιβλήματι.

— Βέβαια πρέπει νὰ φορῶμεν μάλλινον ἔνδυμα ἄφ' οὗ εἶνε ἡ συνήθεια· ἀλλ' αὐτὸ δὲν ἐμποδίζει κανένα νὰ φορῇ ὑποκάτω λινόν· ἐγὼ τὸ ἔλεγα πάντοτε· ὅταν ἀποθάνῃ ὁ σὶρ Τζῶν, θὰ τὸν ἐνταφιάσω μὲ τὸ ὑποκάμισόν του· καὶ τὸ ἔκαμα. Σὰς συμβουλεύω νὰ κάμετε καὶ σεῖς τὸ ἴδιον εἰς τὸν σὶρ Χριστοφόρον. Ἦτο ὑψηλὸς καὶ παχὺς ὁ σὶρ Τζῶν καὶ εἶχε τὴν μύτην τῆς Βεατρίκης.

Ἡ μὲς Ἔσχερ, κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο, εἶχε καθίση παρὰ τὴν Αἰκατερίναν, καὶ διὰ τῆς φιλομειδοῦς ἐκείνης προσηγορίας δι' ἧς ἐφαίνετο λέγουσα: «Δὲν εἶμαι διόλου ὑπερήφανος, ἂν καὶ δύνασθε νὰ τὸ νομίζετε»:

— Ὁ Ἀντώνιος, εἶπε, μοὶ λέγει ὅτι τραγουδεῖτε θαυμάσια· ἐλπίζω ὅτι θὰ σὰς ἀκούσωμεν ἀπόψε.

— Εὐχαρίστως ἀπήντησεν ἡ Αἰκατερίνα· τραγουδῶ πάντοτε ὅσας μού ζητήσουν.

— Σὰς ζηλεύω διότι ἔχετε τόσον εὐχάριστον δῶρον. Φαντασθῆτε, ἐγὼ δὲν ἔχω διόλου αὐτὴ· δὲν ἠμπορῶ νὰ μάθω τὸν παραμικρὸν σκοπόν· καὶ ἀγαπῶ τόσον τὴν μουσικὴν! Δὲν εἶνε δυσύχημα; Ἀλλὰ θ' ἀκούω πολλὴν μουσικὴν ἐδῶ ἐφ' ὅσον διαμείνω. Ὁ λοχαγὸς Οὐεϊμπράου λέγει ὅτι τραγουδεῖτε κάθε βράδυ.

— Ἐγὼ ἐνόμιζα ὅτι δὲν θὰ ἀγαπάτε τὴν μουσικὴν ἄφ' οὗ δὲν ἔχετε αὐτή, εἶπεν ἀπλῶς ἡ Αἰκατερίνα.

— Σὰς βεβαιῶ ὅτι τὴν ἀγαπῶ περιπαθῶς, καὶ ὁ Ἀντώνιος τὴν ἀγαπᾷ πολὺ· θὰ ἦτο τόσον ὥραϊον νὰ παίζω καὶ νὰ τραγουδῶ δι' αὐτόν, ἂν καὶ λέγῃ ὅτι προτιμᾷ νὰ μὴν τραγουδῶ, διότι αὐτὸ δὲν συμφωνεῖ μὲ τὴν ιδέαν τὴν ὁποῖαν ἐσχημάτισε περὶ ἐμοῦ. Ποῖον εἶδος μουσικῆς προτιμᾶτε;

— Δὲν εἰξεύρω. Ἀγαπῶ πᾶσαν ὥραϊαν μουσικὴν.

— Ἀγαπᾶτε ἐπίσης καὶ τὴν ἱππασίαν ὅσον καὶ τὴν μουσικὴν;

— Ὅχι· δὲν ἱππεύω ποτέ. Μοὶ φαίνεται ὅτι θὰ τρομάξω πολὺ ἐπάνω εἰς τὸν ἵππον.

— Ὡ, ὅχι, δὲν θὰ τρομάξετε διόλου, κατόπιν ἂπ' ὀλίγην ἄσκησιν. Ἐγὼ ποτέ μου δὲν ἐφοβήθην. Νομίζω ὅτι ὁ Ἀντώνιος φοβεῖται περισσότερο δι' ἐμὲ παρὰ ἐγὼ ἢ ἰδίᾳ· καὶ ἄφ' οὗτου ἱππεύσα μαζί του ἠναγκάσθην νὰ γίνω προσεκτικωτέρα διότι ἀνησυχεῖ πολὺ δι' ἐμέ.

Ἡ Αἰκατερίνα δὲν ἀπήντησε, ἀλλὰ διενόηθη:

— Πῶς ἤθελα νὰ μὲ ἀφήσῃ ἡσυχον! Δὲν κάμνει ἄλλο παρὰ νὰ μού ἐκθειάζῃ τὸν ἑαυτὸν της καὶ νὰ ὁμιλῇ διὰ τὸν Ἀντώνιον!

Ἡ μὲς Ἔσχερ διενοεῖτο ταῦτοχρόνως:

— Αὐτὴ ἡ μὲς Σάρτη μού φαίνεται ἐντελῶς ἡλίθιον πλάσμα. Αὐτοὶ οἱ μουσικοὶ εἶνε κάποτε ἡλίθιοι. Ἀλλὰ εἶνε περισσότερο νόστιμη ἄφ' ὅ,τι ἐπερίμενα. Ὁ Ἀντώνιος ἔλεγεν ὅτι δὲν ἦτο εὐμορφη.

Εὐτυχῶς κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἡ λαίδη Ἔσχερ προσεῖλκυσε τὴν προσοχὴν τῆς θυγατρὸς της ἐπὶ τῶν κεντημένων προσκεφαλαίων, ἡ δὲ μὲς Ἔσχερ πλησιάσασα εἰς τὸν κλισμὸν ἐπελήφθη ἀμέσως τῆς συνδιαλέξεως μετὰ τῆς λαίδης Σέβερελ περὶ κεντημάτων ἐν γένει, ἐνῶ ἡ μήτηρ αὐτῆς βλέπουσα ὅτι ἦτο ὑπεράριθμος ἐκαθέσθη παρὰ τὴν Αἰκατερίναν.

— Ἐμαθα ὅτι τραγουδεῖτε ἐξίσια, εἶπε προοιμιαζομένη. Ὅλοι οἱ Ἰταλοὶ τραγουδοῦν θαυμάσια. Ἐταξείδευσα εἰς τὴν Ἰταλίαν μὲ τὸν